

Philomelion'dan Roma İmparatorluk Dönemi Adak Hekate Heykelciği¹

Barış Emre Sönmez²

Özet

Bu çalışma Antik Dönem'de Phrygia Paroreia'sı olarak adlandırılan bölgede yer almakta olan bugün Konya iline bağlı Akşehir ilçesinde bulunan Konya Akşehir Müze Müdürlüğü'ne bağlı Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde sergilenmekte olan Hekate heykelciğini kapsamaktadır. Eserin belli kısımlarında eksiklikler olmasına rağmen tek parça olarak bulunması ve özellikle baş kısmının korunması eseri değerlendirmemize olanak sağlamaktadır. Hekate heykelciği bölgede yerel kutsal alanların varlığını göstermektedir. Heykelcik için belirlenen tipolojik ve ikonografik özellikleri ile birlikte değerlendirildiğinde, bölgedeki ya da yerleşim yerindeki inanç yapısını ve adak kültürlerini belirlemek önemlidir. Heykelcik büyük bir olasılıkla ya ev içi bir külte ya da adak sunusu olarak kullanılmasına işaret etmektedir. Hekate heykelciği ikonografik ve stilistik değerlendirmesi yapılmış olup, M.S. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmesi için uygun görülmektedir.

GİRİŞ

Bu çalışma Antik Dönem'de *Phrygia Paroreia*'sı olarak adlandırılan bölgede yer almakta olan bugün Konya iline bağlı Akşehir ilçesinde bulunan günümüzde Konya Akşehir Müze Müdürlüğü'ne bağlı Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde sergilenmekte olan Hekate heykelciğini kapsamaktadır. Konya il merkezinin yaklaşık 135 km kuzeybatısında yer alan Akşehir, bölgenin en önemli ilçelerinden biridir. Kent Antik Dönem'de *Phrygia Paroreia* (Harita-1) olarak adlandırılan bölge içerisinde yer almaktadır³. *Phrygia Paroreia*'sı Helenistik Dönem "*Phrygia Epiktetos*" olarak isimlendirilen Phrygia toprakları içerisinde yer almaktadır. *Phrygia Paroreia*'sı Antik Dö-

1 Bu çalışma, Akşehir Kaymakamlığı Müze Müdürlüğü'nün Sayı: E-94869670-155.01-1794703 izni kapsamında hazırlanmıştır. Katkılarından dolayı müze müdür vekili Sayın Sevcan ÇAVDAR'a, müzede görevli Sanat Tarihçi İlhami ÇAKMAKCI ve Arkeolog Saadet ÖZKADİF'e çok teşekkür ederim.

2 Öğr.Gör.Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Avanos Güzel Sanatlar MYO, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Mimari Restorasyon Programı, besonmez@nevsehir.edu.tr, Orcid: 0000-0002-9273-8920.

3 Strabon XII, 62, 190.

nem'de birbirini takip eden dönemler içerisinde, kültürel değişimin bütün yönleri ile gelişmesine olanak sağladığı önemli bir coğrafyada yer alır. Hellenistik ve Roma Dönemi'nde Anadolu tarihi için oldukça önemli bir bölgedir. Zaman içerisinde sınırları değişmiş olmasına karşın, *Phrygia Paroreia*'sı coğrafi yapısına paralel olarak, mevcut kültürel yapısı ile uyum içerisinde bir bütünlük oluşturmaktadır⁴.

Akşehir, günümüzde Sultan Dağları ile bugünkü Afyonkarahisar/Emirdağ arasında kalan yerde yer almaktadır. Akşehir'de yapılan arkeolojik çalışmalar burada ilk yerleşiminin Neolitik Çağ'da başladığını göstermektedir⁵. Akşehir, Kral Yolu olarak adlandırılan ve Sard'dan başlayarak Ninova'ya kadar devam eden, ticaret yolu kavşağında, Doğu Roma/Bizans Dönemi'nde Constantinopolis'i Suriye'ye bağlayan posta yolu üzerinde yer alan önemli bir askeri karakol merkezidir⁶. Akşehir'in coğrafi anlamda bir geçiş yolu üzerinde olması buranın zamanla da ticari özelliğini de ön plana çıkarmış; bu da kentin önemli kültürlerin ve medeniyetlerin oluşmasına olanak sağlamıştır⁷. Antik Dönem'de aynı zamanda *Philomelion* olarak adlandırılan Akşehir, Seleukoslar ya da Bergama Krallığı Dönemi'nde kurulduğu düşünülmektedir. Bergama Kralı III.Attalos M.Ö.133 yılında vasiyeti ile birlikte Bergama Krallığı'nı Roma'ya bırakmasıyla birlikte Akşehir'in de içinde bulunduğu bölge Roma'nın kontrolüne geçmiştir⁸.

4 Mutlu 2016, 112.

5 Bahar 2010, 121.

6 Özkadif 2019, 98.

7 Demirci 2010, 122-123.

8 Yıldırım 2008, 243-244.

sunular bırakılmıştır¹¹. Anadolu'da Hekate, özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde farklı sıfatlar ile betimlenmiştir. Bu betimlemeler ile tanrıça tapım görmüş ve kendisine çeşitli adaklar sunulmuştur. Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'ndeki vitrinde sergilenmekte olan Hekate heykelciği bölgede yerel kutsal alanların varlığını kanıtlamaktadır.

1. Korunma Durumu – Teknik ve İşçilik

Eser dikdörtgen bir kaide üzerinde tek parça olarak korunmuştur (Figür 1). Kaidenin sağ alt ve arka tarafında parçalanmalar görülmektedir. Ortada yer alan figürün her iki elinde tutmuş olduğu meşalede aşınmalar görülmektedir. Sağdaki figürün elinde tutmuş olduğu meşalenin eksiktir. Soldaki figürün omuz kısmından kalça kısmına kadar bir kısmı eksiktir. Figürlerin saç, yüz ve vücut kısımlarında aşınmalar vardır. Eserin arka kısmı ön kısmına göre daha kaba işlenmiş ve yer yer aşınmalar görülmektedir.

2. Eserin Tanımlanması

Doğal boyutlarının altında işlenmiş olan Hekate heykelciğinde¹² üç figür de yan yana durur bir biçimde gösterilmiştir (Figür 1). Bunların sırt sırta duruyor biçimde gösterilmelerinin hedeflendiği; fakat ortadaki yer alan figür cepheden işlenirken yanda bulunan figürler yarım vücut biçiminde işlenmiştir. Ortadaki figür her iki eliyle, yanlardakiler ise tek elle kısa meşale taşımaktadır. Her ne kadar betimlenmemiş olsa da yandaki figürlerin de her iki elinde meşale tuttuğu düşünülmelidir. Meşale tutan eller birbirine yakın bir biçimde işlenmiştir. Figürlerin başlarında stephane bulunmaktadır. Figürler peplos ve khiton giymiş; ancak sadece ortada gösterilmekte olanın elbise detayları daha iyi seçilmektedir. Peplos göğüs altından bir kemerle bağlanmış ve “V” kıvrımı oluşturmuş olup, dökümlü bir şekilde uzanmış ve kıvrımlar işlenmeye çalışılmıştır. Giysinin altında hatlar az da olsa seçilebilmektedir. Ortada yer alan figürün ayaklarının uç kısımları görülmekte olup, diğer figürlerin ayakları seçilememektedir. Figürlerin yüz kısmı belirgin bir şekilde aşınmıştır. Yüz ve saç biçimleri birbirine benzemektedir. Saçlar alın üzerinde ortadan ikiye yana taranmış ve yanlara doğru küçük dalgalar biçiminde ilerleyerek omuzlara doğru bir bağ şeklinde uzanmıştır. Yüzler dolgun ve yuvarlak; ağız kısımları küçük ve kapalı bir şekilde verilmiştir. Gözlerde aşınmalar olmakla birlikte detaylı işlenmedikleri görülmektedir. Üst göz kapakları kalın biçimde verilmiştir.

11 Bean 2000, 87.

12 Konya Akşehir Müze Müdürlüğü'ne bağlı Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Envanter No: 292; yükseklik 31 cm, genişlik 15 cm, derinlik 7 cm. Eser, 1960 yılında Milli Eğitim Müdürlüğü'nden devren alınarak müzeye kazandırılmıştır.

Figür 1: Hekate

3. İkonografi ve Tipoloji

Hekate Olympos'ta yer alan tanrı ve tanrıçalar içinde bulunmayıp herhangi bir efsaneyi de içermemektedir¹³. Tanrıça ile ilgili en erken yazılı kaynak Hesiodos'un Theogonia'sı gösterilmekte olup, eserde geniş bir yer almaktadır¹⁴. Hekate yer ya da gök tanrıçası değildir; tanrılar içerisinde bir tür oyunu ve keyfi rastlantıyı temsil eder. Birine yardımcı olabileceği gibi, herhangi bir neden yokken birisine zarar verebilir; mutluluğu ya da mutsuzluğu isteği doğrultusunda dağıtabilir¹⁵. Adının ya da kendisinin Yunan kökenli mi yoksa Anadolu kökenli mi olduğunu gösteren net bilgiler bulunmamaktadır. Hekate'nin Yunanca'dan önceki bir isme atıf yaptığı düşünülmektedir¹⁶. Bununla ilgili olarak Hurrice Hepat adının Yunanca gramerinde Hippa şekline

13 LIMC-VI-1, 985-988.

14 Mooney 1971, 5; Rudloff 1992, 7-22; Hesiodos 76-78; Warr 1895.

15 Vernant 2018, 27.

16 Çelebi 2017, 17.

dönüştüğü belirtilmiştir¹⁷. Hekate'nin bir Yunan/Attika tanrıçası olduğu ileri sürülmüş; Hesiodos ve öncesi ile birlikte başlayan –ki Myken Çağı'na kadar götürülmektedir- Arkaik Dönem ile birlikte devam eden Klasik Dönem'de de çeşitli tragedya ve komedy eserlerinde de tanrıçanın yer aldığı belirtilerek onun bir Attikalı tanrıça olduğu ileri sürülmüştür¹⁸. Anadolu'da ise en eski yazılı kaynak Miletos-Apollon Delphinion'daki yuvarlak altardır¹⁹. Arkaik Döneme tarihlenen ve “*Bustrefedon*” olarak yazılan yazı tam okunamamak ile birlikte; buradaki Hekate kültürünün M.Ö. 78/77 yıllarına kadar devam ettiği daha geç yazıtlardan anlaşılmaktadır²⁰. Hekate, Apollon ile Artemis'in sıfatlarından olan *hekatos-hekatebolos* yani “hedefi vuran” anlamını taşımaktadır²¹. Hekate'nin kelime olarak Yunanca ile bir ilişkisi olmadığı belirtilerek tanrıçanın Anadolu kökenli olduğu ileri sürülmüştür²². Farklı bölge ya da coğrafyalarda tanrıçaya ait ritüeller olmasına karşın tanrıçaya ait tek tapınak Karia Bölgesi'nde bulunan Lagina Hekate Kutsal Alanı'dır²³. Karia Bölgesi'nden sonra en çok tapım gördüğü yer ise Phrygia Bölgesi'dir. Bu bölge içerisinde tanrıçaya birçok adak sunulmuş olup, bu da bölgede yerel kutsal alanların varlığını göstermektedir²⁴.

Tanrıça erken zamanlarda kişileri onurlandıran, yapılan yarışmalarda belirlediği kişileri hedefe ulaştıran, denizcilere ise çıktıkları seferlerde yardımcı olan ve iyiliği kişilere sağlayandır²⁵. Geç dönem içerisinde ise tanrıçayı sihir ve büyü içerisinde görmekteyiz. Hekate çeşitli görevlerde ve görünümünde farklı semboller ile betimlenmektedir. Bu semboller ya da atribütüler tanrıçayı tanımlayıp ona kişilik veren özelliklerdir. Hades'in anahtarını tuttuğu, büyücülük ile uğraşanlara meşale, kurt, köpek...vb. gibi farklı hayvanlar aracılığıyla görülen bir tanrıça olmuştur²⁶. Artemis'in karanlık yönünü temsil etmekte olup, ondan daha fazla köpek ve köpeklerin yaşamsal varlıkları ile ilişkilendirilmekte ve adsal olarak da köpekler ile anıldığı bilinmektedir²⁷. Ayrıca saldırgan niteliğinden dolayı da kara ya da siyah köpekler ile eş tutulabilmekteydi²⁸. Hekate ile ilişkilendirilen siyah renk muhtemelen sihir, haya-

17 Mooney 1971, 26.

18 Mooney 1971, 16; Marquardt 1981, 252; Larson 2007, 166; Berg 1974, 134; Akyürek Şahin 2016, 4.

19 Karagöz 2002, 304.

20 Kraus 1960, 16.

21 Bean 2000, 87.

22 Çelebi 2017, 18.

23 Marquardt 1981, 250-251; Bozkurt 2017, 12-13; Mooney 1971, 14.

24 Mooney 1971, 11; Akyürek Şahin 2006, 63; Kraus 1960, 13.

25 Ful 2008, 163; Çelebi 2017, 22-23.

26 Larson 2007, 167.

27 Fontenrose 1980, 133.

28 Reitler 1949, 29-31.

letler, mezarlıklar ve gizemlerinin kutlanmasıyla bağlantılı olarak en belirgin olan *khtonik* korku verici karakterinin bir göstergesidir²⁹. Tanrıça gecenin geç saatlerinde ortaya çıkmakta; karanlığı meşalesi ile aydınlatıp saldırgan köpekleri ile dolaşmaktaydı. Köpek yer altı dünyasını temsil ettiğinden dolayı tanrıçanın özellikle yer altı dünyası ile olan ilişkisini de göstermektedir³⁰. Ölülerin ruhları yer altı dünyasına yolculuğu da köpeklerin eşlik ettiğine inanıldığından önemli bir simgeyi tanrıçada göstermekteydi³¹. Hekate doğum tanrıçası “*Kourotrophos*” olarak da bilinmektedir. Bu doğum olayı tanrıçaya yavru siyah köpek adamayı da ortaya koymaktadır³². Tanrıçanın en önemli atribütülerinin başında meşale gelmektedir³³. Bu sembol çoğunlukla Artemis ile birlikte özdeşleşmiş olsa da erken dönemlerden itibaren “*Hekate Purphoros*” sıfatı ile nitelenmiştir³⁴.

Hekate, Apollon Hekatos’un kız kardeşi Artemis Hekate’dir. Her iki tanrıçaya da “*Trioditis*” ve “*Triprosopos*” sıfatları verilmiştir. “*Trioditis*” ile kavşak “üç yolun birleştiği” yer belirtilir; “*Triprosopos*” ise “üç yüzlü” anlamına gelir. Buradaki üç yol da Ay’ın üç evresini simgelemektedir³⁵. Güneş ile Ay arasında göksel olarak bazı farklılıkları toplumların bunları değerlendirmesini de çeşitlendirmiştir. Bu çeşitlilik elbette tanrıçalar üzerinde de etkili olmuştur. Güneş gökyüzünde farklı bir şekil almazken Ay ise büyüyebiliyor, küçülebiliyor ya da kaybolabiliyor. Ay’ın bu değişimleri de ölüm ve var oluş ile de ilişkilendirilebilmekte olup, bu evreleri özellikle kadınların gelişimi ile ilişkilendirilmekteydi: Ay’ın Hilal durumu genç bir kıızı, Dolunay bir kadını ve son dördü de yaşlı bir kadını temsil etmekteydi³⁶. Ay aynı zamanda su ve havaya etkisinden dolayı da bolluk ve bereketi sembolize edebilmektedir³⁷. Bu bolluk ve bereket ile ilgili olarak özellikle yerleşik yaşama geçişle birlikte gücü sembolize eden boğanın boynuzları devamlı olarak hilale benzetilerek tapım görmüş ve güç ile birlikte bereketi de sembolize etmiştir. Doğurganlık, bolluk ve bereket ile ilişkilendirildiğinde Ay ile birlikte kadın, toprak ve bereket bağlamında Hekate ve Ay-hilal sembolü ortaya çıkabilmektedir³⁸. Hilal betimi ile birlikte tanrıça Ay’ın doğuşunu simgelemektedir. Hekate, Ay’ın sembolü ile birlikte yeryüzüne inmekte ve kendisine sunulanları almış-

29 Reitler 1949, 30; Rudloff 1992, 109.

30 Arslanlar 2017, 79-80; Rudloff 1992, 117-118.

31 Çelebi 2007, 30.

32 Bozkurt 2017, 31.

33 Karagöz 2002, 305.

34 Farnell 1896, 516.

35 Thomson 1995, 256.

36 Mascetti 2000, 53.

37 Rabinowitz 1997, 534.

38 Eliade 2009, 103 vd.

tır³⁹. Tanrıça geceleri özellikle yol ayrımlarında görülmekte olup, ona çeşitli sunular yapılmaktaydı. Hekate'nin belirtilen yerlerde üç gövdeli ya da tek gövde üç kafalı heykelleri dikilmiştir. Bu heykellerin olduğu yerlere de sunular koyulmuş ve ritüeller yapılmıştır. Bunların arasında "*Phosphoros*" kimliği ile birlikte göksel ritüeller yer almaktadır⁴⁰. Bu ritüel ve yol kavşaklarında yer alması içinde çeşitli yorumlar yer almaktadır. Bu yorumlarında başında astronomi gelmektedir. Samanyolu Galaksisi bir geçiş kapısı olarak nitelendirilmiştir⁴¹. Yunan ve Roma'da yapılan bazı dini festivallerin bunu bir parçası olarak gösterilmiştir. Gece ile birlikte ortaya çıkan Ay'ın çeşitli şekillere girmesi ve aydınlığı bu göksel ilişki içerisinde değerlendirilerek tanrıçaya bağlanmıştır. Romalı düşünür Cicero Hekate'nin özellikle yol kavşaklarında yer almasını gerek göksel gerek ise yer altının birleştiği yer olarak özellikle Samanyolu ile Zodyak eksenini ile aynı olduğunu belirtmiştir⁴². Yol kavşakları aynı zamanda Eleusis ritüelleri ile de ilişki durumundadır; çünkü Demeter bu yol kavşaklarında Hekate'den kızı Persephone'nin bulunması için yardım istediği noktadır. Tanrıçanın ruhun ölümle yaşam arasındaki önemli bir noktayı temsil ettiği düşünülmüş ve bu eşikle hareketle insanında bilincinin var olup yok olması noktasında tanrıça önemli bir noktaya gelmektedir⁴³. Hekate gerek ruhsal gerek ise kozmik olsun sonuç olarak yol kavşaklarında bulunmaktaydı⁴⁴. Bu belirti ışığında Hekate gökyüzü, yeryüzü ve yer altının geçiş noktalarında bulunmakta olup, buraların kontrolünü yapmaktaydı⁴⁵. Bu kavşaklarında Hekateionların yanında gerçekleşen ritüellerin genellikle akşam yemeklerinin yenmesinde sonra olduğu bilinmektedir⁴⁶. Ay tanrıçası olarak da bilinen Hekate *triforma* tanrıça görünümü ile Kybele, Artemis, Apollon, Selene ve Demeter-Persephone ilişkilendirilen ve insanlara yol gösteren bir Anadolu tanrıçasıdır⁴⁷.

Hekate genellikle üçlü bir form ile birlikte üçlü bir tanrısallığı da içinde taşımaktadır⁴⁸. Bunlara baktığımızda yeryüzü içerisinde Artemis, cennet içerisinde Luna ve yer altında ise *Proserpina* olarak görülebilmektedir⁴⁹. Tanrıça yol kavşaklarında bulunan, mezarlık alanlarında dolaşabilen, karanlıkta ya

39 Ful 2008, 129.

40 Feather 2009, 59-60.

41 Johnston 1987, 83-84.

42 Latura 2014, 37, 43.

43 Johnston 1990, 150.

44 Manoledakis 2012, 293.

45 Latura 2014, 43.

46 Bozkurt 2017, 54.

47 Durugönül 2015, 141.

48 Karouzou 1972, 69.

49 Bozkurt 2017, 55.

da geceleri hayaletler ile dolaşıp büyü ile ilişkilendirilen ve insanları cezalandıran bir karakter olarak görülmektedir. Arkaik Dönem içerisinde Thessalia bir tanrıça olan *Enodia* (Yolda-olan) ile özdeşleştirilmiş ve tanrıçanın niteliklerinden biri olmuştur⁵⁰. *Enodia*'nın Hekate'nin özellikle büyü uygulamasının sahiplenmesinde temel olduğu düşünülmektedir. Klasik Dönem tragedya yazarlarından Sophokles'in aktardığı bilgiye⁵¹ göre kadınlar büyü yapmak için bitki toplarken *Einodia Hekate* olarak seslenirlermiş⁵². Erken dönemlerde büyücülük kabul edilebilir bir şeyken; daha geç dönemlerde günah kabul edilip yapanlar cadılık ile suçlanmıştır. Erken dönemlerde Hekate önemli bir gücü ve mutluluğu sağlarken, geç dönemlerde büyücülük ile suçlanması ve kötülükler ile ilişkilendirilmesi bu geçişli ilgilidir⁵³. Tanrıçanın üçlü bir biçimde betimlenmesi gökyüzü, yeryüzü ve yer altında gücü sembol ettiği düşünülmekte; özellikle yol kavşaklarında diğer bir deyişle üçlü kavşaklarda yer aldığı fikri aynı zamanda ayında üç evresini temsil ettiği düşünülmektedir⁵⁴. Birbirini destekler biçimde üçlü şekilde betimlenen Hekate özellikle farklı yönere işaret eden özelliğini gösterdiği de bilinmektedir. Üç yolun kesiştiği yerlerde bulunma fikri mitolojide yaygın olarak Klasik Dönem ile başlamış olsa da Tunç Dönemi içerisinde üçlü biçimde betimlenen tanrıça idolleri bulunmaktadır. Frig Dönemi'nde de birbirine bitişik şekilde üçlü şekilde betimlenen tanrıça betimlemeleri görülebilmektedir⁵⁵. Tanrıçanın üçlü özelliği Yunanca isimlere karşılık gelen bazı sıfatlarla belirtilmiştir: *tergemina*, *triceps*, *triplex* ve *triformis*;⁵⁶ ayrıca Yunanca'daki *Τρίδοχος*'u karşılık gelen *Trivia* olarak da tanımlanmıştır⁵⁷.

Tanrıça sahip olduğu güçler ile bağlantılı olarak çeşitli epithetleri bulunmaktadır. Tanrıçanın besleyici ve doğurucu özelliğinden dolayı "*Hekate Kourotrophos*";⁵⁸ savaşlarda başarı sağlanması için burç ve kulelerin üstünde anlamında "*Hekate Epipurgidia*";⁵⁹ kötülük ve felaketleri hafifleten anlamında "*Hekate Meisoponos*";⁶⁰ meşale taşıyan anlamında "*Hekate Purphoros*";⁶¹ ışık getiren anlamında "*Hekate Phosphoros*";⁶² şehrini kurucusu anlamında "*Heka-*

50 Manoledakis 2012, 293.

51 Sophokles Rhizotomoi, fr. 534.

52 Gören 2013, 161.

53 Bozkurt 2017, 56-57.

54 Vermeule 1965, 265.

55 Bozkurt 2017, 55.

56 Ronan 1992, 12.

57 Bozkurt 2017, 56.

58 Price 1978, 192.

59 Parker 2005, 19.

60 Kopp 2012, 443.

61 Çelebi 2017, 23.

62 Rudloff 1992, 103-108.

te Prokathetis”,⁶³ haber getiren anlamında “*Hekate Angelos*”,⁶⁴ Hekate'nin üçlü biçimi ile birlikte Zeus'un doğumuna eşlik ettiği için “*Hekate Kelka*”,⁶⁵ felaketlerden kurtaran anlamında özellikle Frigya'da kullanılan “*Soteire Hekate*”,⁶⁶ anlamında birçok epitheti bulunmaktadır.

Hekate'nin en erken betimlemeleri “*Monoprosopoz*” olarak da bilinen tek figürlü kabartmalardır. Bu kabartmanın en erken örneği Myron tarafından ahşaptan yapılmıştır.⁶⁷ Tanrıçanın bu ikonografik tip betimlemesi erken dönem de yapılmış olan vazolar üzerinde tespit edilebilmektedir. Bu betimlemelerde Hekate uzun bir khiton giymiş ve bir elinde meşale diğer elinde ise phiale ile görülmektedir.⁶⁸ Tanrıçanın erken dönemlerde yapılmış olan ahşap betimlemeleri doğal nedenlerden dolayı günümüze kadar bir örneği ulaşamamıştır. En erken örneği olarak Alkamenes tarafından⁶⁹ Atina Akropolü'nde yer alan Athena Nike tapınağının ön kısmına yapılmış olan Geç Hellenistik bir kopyası bulunmakta olan *Hekate Epipyrgidia* heykeldir.⁷⁰ *Ephesos Artemision* kutsal yapısının içerisinde *Hekatesion* olduğu ve burada M.Ö. 4. yy ortalarında eser vermiş olan heykeltıraş Menestratos'un yapmış olduğu bir Hekate heykelinden bahsedilmektedir.⁷¹ Hekate heykeltıraşlık eserlerde erken dönemlerde “*Monoprosopoz*” (Tek Gövdeli) olarak gösterilmesine karşın; ilerleyen dönemlerde farklı değişiklikler göstermiştir.⁷² Bu değişikliğin en önemli gösterge ise Hekate'nin üç gövdeli biçimde betimlenmesidir.⁷³ Tanrıçanın betimlemeleri veya tiplmeleri Anadolu'da Phrygia ve Karia Bölgelerinde sıklıkla görülmektedir. Hekate tiplmeleri iki ana formda görülmektedir: 1. Tek gövdeli, üç kafalı ve altı kollu 2. Üç gövdeli, üç kafalı, altı kollu olarak görülebilmektedir.⁷⁴ Bu tipoloji de birincisine örnek vermek gerekirse Bergama Zeus Sunağı'nın doğu frizinde yer almakta olan *Hekate Triprosopos* rölyefi karşımıza çıkabilmektedir,⁷⁵ Manisa'dan bir stel⁷⁶ örneğinde de Hekate tek gövdeli ve üç başlı olarak betimlenmiştir. İkinci ana form ise *Hekate Trimophromis* görünüşü ile ortaya çıkmaktadır. Bu formun ilk örneği Alka-

63 Çelebi 2017, 23.

64 Arnold 1996, 77-78.

65 Çelebi 2017, 24.

66 Çelebi 2017, 24.

67 Paus. 2. 30. 2.

68 LIMC VI / 1-2, Nr. 19-22, 28.30, 32, 43, 45-48, 51, 60, Lev. 655-658.

69 Nicholls 1961-1962, 47.

70 Kraus 1960, 144-145.

71 Plinius Nat. 36. 4. 2.

72 Bozkurt 2017, 69.

73 Karouzou 1972, 68.

74 Karagöz 2002, 309.

75 Smith 2002, Fig.193.

76 Akyürek Şahin 2016, 18, Fig. 5 a-c.

menes tarafından yapılan *Hekate Epipyrgidia* heykelidir⁷⁷. Bu eserde Hekate tek sütün etrafında üç gövdeli olarak gösterilmiştir.

4. Stil ve Tarihleme

Ödemiş Müzesi'nde bulunmakta olan Hekate heykelciği⁷⁸ ile eserimiz benzer özellikler göstermektedir. Her iki heykelciğe de aşağıya doğru yelpaze gibi açılan dikine bir kıvrım inmektedir. Eserin özellikle baş kısmının korunmuş olması tarihlendirme yapmak için önemli bir veridir. Göz kapakları kalınca verilmiştir. Figürlerin yüzleri cepheden işlenmiş, yüzler yuvarlak ve ifadeden yoksundur. Saçlar alın üzerinde iri yuvarlak bukleler biçimde verilmiş ve yanlara doğru ilerlemiştir. Peplos göğüs altından bir kemerle bağlanmış, göğüs kısmında “V” kıvrımı oluşturarak dökümlü bir şekilde uzanmıştır. Yüz hatları yerel özellikler göstermektedir. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunmakta olan Hekate heykelciği ile eserimi örnek olarak gösterilebilir. Eserler kaide üzerinde üçlü şekilde betimlenmiş olup, ellerinde kısa birer meşale tutmaktadırlar. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunmakta olan Hekateionların buluntu yerleri bilinmese de eser Phrygia Bölgesi'ne ait olduğu ikonografik özellikleri ile kuşkusuzdur⁷⁹. İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunmakta olan Hekate heykelciğinin baş kısmında üzerinde yüksekçe bir polos bulunmakta; müzede bulunan Hekate heykelciğinde ise *stephane* yer almaktadır. Athena Agorası'nda ele geçmiş olan Hekate⁸⁰ eseri ile müzede bulunan eser benzerlik göstermektedir. Alın üzerinden saçlar ortadan ikiye ayrılmış biçimde verilmiş ve yanlara doğru ufak dalgalar biçimde taranmıştır. Figürlerin yüzleri dolgun ve yuvarlakça olup, ağız kısımları ise küçük ve kapalı bir biçimde gösterilmiştir. İki eserde de figürler kısa kollu ve bol dökümlü khiton giymektedir. Khiton göğüs kısmında “V” biçimli bir kıvrımla gösterilmiştir. Figürlerin giysileri ise ayak bileklerine kadar uzanmakta olup, sadece ayakuçları gözükmektedir. Heykeltıraşlık eserler arasında, eserimizle Fitzwilliam Müzesi'nde yer alan Hekate eseri⁸¹ benzerlik göstermektedir. Alın üzerinden saçlar ortadan ikiye ayrılmış biçimde verilmiş ve yanlara doğru ufak dalgalar biçimde taranmıştır. Figürlerin yüzleri dolgun ve yuvarlakça olup, ağız kısımları ise küçük ve kapalı bir biçimde gösterilmiştir. Her iki eserde de figürler kısa kollu ve bol dökümlü khiton giymektedir. Khiton göğüsün altında olacak şekilde kemer ile bağlanmaktadır. Elbise şeffaf ve vücut hatları seçilebilmektedir. Khiton göğüs kısmında “V” biçimli bir kıvrımla

77 Kraus 1960, 144-145.

78 Gülbay 2014, 192, Fig. 6.

79 Karagöz 2002, 311, Fig. 6.

80 Shear 1937, 181, Fig. 8.

81 Nicholls 1961-1962, 47, Fig. 1.

gösterilmiştir. Figürlerin giysileri ise ayak bileklerine kadar uzanmakta olup, sadece ayakuçları gözükmektedir.

Karşılaştırma örneklerinin tipoloji, stil ve üslup özellikleri değerlendirildiğinde eserin M.S. 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmesi için uygun görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışma Antik Dönem'de *Phrygia Paroreia*'sı olarak adlandırılan bölgede yer almakta olan bugün Konya iline bağlı Akşehir ilçesinde bulunan günümüzde Konya Akşehir Müze Müdürlüğü'ne bağlı Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde sergilenmekte olan Hekate heykelciğini kapsamaktadır. Eserin belli kısımlarında eksiklikler olmasına rağmen tek parça olarak bulunması ve özellikle baş kısmının korunması eseri değerlendirmemize olanak sağlamaktadır. Müzede sergilenmekte olan Hekate heykelciği genel özelliği ile küçük boyutlu olarak betimlenen bir tanrıça heykelciğidir. Heykelciğin malzemesine ve stil özelliklerine baktığımızda bunun Dokimeion atölyesi olması ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Bu eser Roma İmparatorluk Dönemi'nde adak olarak ya da yerli kültürde dini motifler olarak kullanılmıştır. Roma İmparatorluk Dönemi'nde küçük nitelikte eserlerin miktarı oldukça fazla olup, birçok yerde kullanıldığı bilinmektedir. Bu boyuttaki tanrıça ve tanrı heykelcikleri adak ya da kültürde kullanmaları dini yapılarının dışında ekonomik anlamda da ön plana çıkmaktadır. Bu ekonomik durum ile insanlar bu dini eserlere çok rahat bir şekilde ulaşmaktadır. Hekate heykelciğinin boyutsal anlamda küçüklüğü onun büyük bir olasılıkla ya ev içi bir kültürde ya da adak sunu olarak kullanıldığını düşündürmektedir. Hekate heykelciği bölgede yerel kutsal alanların varlığını göstermektedir. Heykelcik için belirlenen tipolojik ve ikonografik özellikleri ile birlikte değerlendirildiğinde bölgedeki ya da yerleşim yerindeki inanç yapısını ve adak kültürünü belirlemek önemlidir.

Konya Akşehir Müze Müdürlüğü'ne bağlı Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nde sergilenmekte olan Hekate heykelciği arkeolojik bir çalışmanın sonucu olarak müzeye getirilmemiştir. Bundan dolayı heykelciğin yer almış olduğu yapı veya yapı grubu durumu hakkında bir bilgi vermek doğru değildir. Müzede sergilenmekte olan tanrı ya da tanrıçalara ait olabilecek bir tapınak alanı ya da alanları olduğunu gösteren bir bilgi yoktur. Eserle ilgili oluşturulan sonuçlar heykelciğin bulunmuş olduğu antik yerleşim yeri ya da bölgesi ile birlikte ikonografik ve stil değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

Kaynakça

- Akyürek Şahin, N. E. (2006), Anadolu Hekate Korpusu ve Çeşitli Müzelerde Hekate Eserleri Üzerinde Çalışmalar, Bir Ön Rapor, *Arkeoloji ve Sanat*, 121, 59-67.
- Akyürek Şahin, N. E. (2016), The Cult of Hecate in Lydia: Evidence from the Manisa Museum, *Gephyra*, 13, 1-48.
- Arnold, C. E. (1996), *The Colossian Syncretism: The Interface Between Christianity and Folk Belief at Colossae*, Baker Pub Group.
- Arslanlar, A. (2017), *Karia Bölgesi'nin Arkaik ve Klasik Dönemlerinde Ana Tanrıça Kültürleri*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Bahar, H. (2010), Akşehir-II. Tarihi, M. Bizekul (Ed.), *Konya Ansiklopedisi, Cilt. I*, Konya, 120-122.
- Bean, G. E. (2000), *Eskiçağda Menderes'in Ötesi*, Pınar Kurtuğlu (Çev.), İstanbul: Arion Yayınevi.
- Berg, W. (1974), Hecate: Greek or "Anatolian"?, *Numen*, Vol. 21, Fasc. 2, 128-140.
- Bozkurt, E. (2017), *Tanrıça Hekate*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- Çelebi, B. (2017), *Hayat Veren Tanrıçanın Ölüm Tanrıçasına Dönüşümü: Hekate*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Konya.
- Demirci, M. (2010), Akşehir-II. Tarihi, M. Bizekul (Ed.), *Konya Ansiklopedisi, Cilt. I*, Konya, 122-123.
- Durugönül, S. (2015), Manisa Müzesi'ndeki Arkaik-Roma Dönemi Kabartmaları, S. Durugönül (Ed.), *Manisa Müzesi Heykeltıraşlık Eserler*, Mersin: KAAM Yayınları-3, 116-159.
- Eliade, M. (2009), *Dinler Tarihine Giriş*, L. Arslan (Çev.), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Farnell, R. (1896), *The Cult of the Greek States II*, Oxford.
- Feather, J. M. (2009), *Hecate's Hordes: Memoir's Voice*, Ph.D. diss., Pacifica Graduate Institute.
- Fontenrose, J. (1980), *Didyma. Apollon's Oracle, Cult and Companions*, University of California.
- Ful, Ş. D. (2008), *Yazatlar Işığında Mysia Bölgesi Kültürleri*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Doktora Tezi, Erzurum.
- Gören, E. (2013), Pindaros'ta Aşk Büyüsü: Aphrodite'nin "Divane (Eden) Kuşu" İynks'in Kerameti, *Mediterranean Journal of Humanities*, III/1, 155-170.

- Gülbay, O. (2014), A Group of Marble Statuettes in The Ödemiş Museum, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler*, 32, 177-196.
- Hesiodos, *Tanrıların Doğuşu*, Furkan Akderin (Çev.), İstanbul: Say Yayınları, 2012.
- Johnston, S. I. (1987), *The Development of Hekate's Archaic and Classical Roles in the Chaldean Oracles and Related Mystic Literature*, Ph.D. diss. Cornell University.
- Karagöz, Ş. (2002), Küçük Asya'ya Özgü Bir Tanrıça: Hekate, *Anadolu Araştırmaları*, 303-320.
- Karouzou, S. (1972), An Underworld Scene on a Black-Figured Lekythos, *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 92, 64-73.
- Kopp, U. F. (2012), *Palaeographia Critica*, Nabu Press.
- Kraus, T. (1960), *Hekate*, Heidelberg.
- Larson, J. (2007), *Ancient Greek Cults*, London: Routledge.
- Latura, G. (2014), Plato's X & Hekate's Crossroads Astronomical Links to the Mysteries of Eleusis, *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 14/3, 37-44.
- Manoledakis, M. (2012), Hekate with Apollo and Artemis on a Gem from the Southern Black Sea Region, *İstmit*, 62, 289-302.
- Marquardt, P. A. (1981), A Portrait of Hekate, *The American Journal of Philology*, Vol. 102, No. 3, 243-260.
- Mascetti, M. D. (2000), *İçimizdeki Tanrıça, Kadınlığın Mitolojisi*, B. Çorakçı (Çev.), İstanbul: Doğan Kitap.
- Mooney, C. M. (1971), *Hekate: Her Role and Character in Greek Literature from Before The Fifth Century B.C.*, MA. McMaster University.
- Mutlu, G. (2016), Antik Dönem'de Phrgia Paroreia, *Karadeniz Dergisi*, 29, 112-120.
- Nicholls, R. V. (1961-1962), Recent Additions at The Fitzwilliam Museum, Cambridge, *Archaeological Reports*, No. 8, 47-52.
- Özkadif, S. (2019), Akşehir Nasreddin Hoca Arkeoloji ve Etnografya Müzesi'nden Çift Alınlıklı Mezar Stelleri, *Amisos*, Cilt 4, Sayı 6, 97-111.
- Parker, R. (2015), *Polytheism and Society at Athens*, Oxford University Press.
- Pausanias, *Description of Greece*, (Trans. W. H. S. Jones), Harvard University Press, 1936.
- Plinius, *Naturalis Historia*, H. R. Rackham-W. H. S. Jones (Loeb) (Ed.), London, 1947.
- Price, T. H. (1978), *Kourotrophos: Cults and Representations of the Greek Nursing Deities*, Brill.

- Rabinowitz, j. (1997), Underneath the Moon: Hekate and Luna, *Latomus*, T. 56, Fasc. 3, 534-543.
- Reitler, R. (1949), A Theriomorphic Representation of Hekate-Artemis, *AJA*, 53, 29-31.
- Ronan, S. (1992), *The Goddess Hekate*, Chthonios Books.
- Rudloff, I. R. (1992). Hekate in Early Greek Religion, MA. University of Victoria.
- Shear, T. L. (1937), Excavations in the Athenian Agora, *American Journal of Archaeology*, Vol. 41, No. 2, 177-189.
- Smith, R. R. R. (2002), *Hellenistik Heykel*, A. Y. Yıldırım (Çev.), İstanbul: Homer Kitabevi.
- Sophokles, *Rhizotomoi*, Hugh Lloyd-Jones (Ed. and Trans.), Cambridge: Harvard UP, 1996, Loeb Classical Library, 268-271.
- Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII-XIII-XIV)*, A. Pekman (Çev.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 1993.
- Thomson, G. (1995), *Tarihöncesi Ege 1*, C. Üster (Çev.), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Vermeule, C. (1965), Greek, Etruscan, Roman and Byzantine Sculpture in the Museum of Fine Arts, Boston, *The Classical Journal*, Vol. 60, No. 7, 289-305.
- Vernant, J. P. (2018). *Torunuma Yunan Mitleri*, M. E. Özcan (Çev.), İstanbul: Helikopter Yayınevi.
- Warr, G. C. W. (1895). The Hesiodic Hecate, *The Classical Review*, Vol. 9, No. 8, 390-393.
- Yıldırım, Ş. (2008), Selçuklu Dönemi Öncesinde Akşehir (Philomelion), Y. Küçükdağ-M. Çıpan (Ed.), *I. Uluslararası Selçuklu'dan Günümüze Akşehir Kongresi ve Sanat Etkinlikleri*, Akşehir 20-21 Kasım 2008, 243-252.